

Božo Milošević, *Tehničko stvaralaštvo radnika, Narodna tehnika Srbije i Vojvodine, Novi Sad 1992.*

U razvijenim zemljama odavno je i naučno-teorijski i proizvodno-praktički shvaćen značaj naučno-tehničkog stvaralaštva za ubrzani ekonomski i uopšte društveni razvoj. Kao rezultat ovog shvatanja u razvijenim društvima na proizvodno-tehničkom planu nastaju razvojno-istraživačke laboratorije i instituti čiji je prevashodni cilj usavršavanje postojećeg i razvijanje novog proizvodno-praktičnog znanja. Na opšte-društvenom planu razvija se sistematsko, organizovano-plansko istraživanje optimalnih društveno-organizacionih i naučnih pretpostavki ubrzanog i uspešnog naučno-istraživačkog rada.

Osnovna naučna pažnja u dosadašnjim istraživanjima razvoja naučno-istraživačkog rada bila je usmerena na proučavanje institucionalno-organizovanih oblika stvaralaštva, dok je institucionalno neorganizovan oblik stvaralaštva, i to kako na individualnom tako i na grupnom nivou, bio zanemaren. S te strane, knjiga Bože Miloševića popunjava prazninu u naučnom proučavanju individualnog stvaralaštva i predstavlja vredan naučni i pionirski doprinos analizi i utvrđivanju osnovnih društvenih preduslova, kako pozitivnih tako negativnih (ograničenja), uspešnom razvoju individualno spontanog stvaralaštva radnika na primeru jedne srednje industrijski razvijene sredine.

Empirijskom analizom društvenih podsticaja i prepreka, kao i stepena razvijenosti i rasprostranjenosti stvaralaštva među različitim kategorijama radništva, autor je pokazao: a) da je teza o potpunoj i podjednako stvaralačkoj otuđenosti radničke klase neosnovana, b) da je teza o oslobođenoj stvaralačkoj inicijativi radničke klase u socijalizmu lišena svake realne osnove i c) da je stvaralaštvo radnika uslovljeno nizom opštih, posebnih i pojedinačnih uslova, kao i individualnim osobinama ličnosti. Tek konkretna empirijska analiza konkretnih oblika stvaralaštva radnika može omogućiti utvrđivanje krivudavog puta stvaralaštva i njegove povezanosti i uslovljenosti sa društvenim uslovima.

Analizirajući uticaj opštedruštvenih uslova u jugoslovenskom društvu na stvaralaštvo radnika, autor ističe da se Jugoslavija dekla-

rativno zalagala za ubrzani razvoj stvaralaštva radnika kao način prevladavanja tehnološkog jaza, ali da se u konkretnoj praksi ni izdaleka nije podsticalo stvaralaštvo radnika. Naprotiv, Jugoslavija se u konkretnoj praksi prevashodno oslanjala na korišćenje fizičkih sposobnosti radne snage i uvoz inostrane tehnologije kao osnovne faktore povećanja proizvodnosti rada. Autor u razvoju tehničkog stvaralaštva radnika razlikuje tri perioda: a) period udarništva (1945-1957), b) period licencne zavisnosti (1957-1975), c) period isticanja značaja tehničkog stvaralaštva (1975. do danas).

Kao najznačajnije opšte društvene faktore usporenog razvoja tehničkog stvaralaštva u Jugoslaviji autor ističe:

- a) ekonomska dezintegracija Jugoslavije koja je uslovljena, s jedne strane, delovanjem multinacionalnih kompanija, a s druge strane delovanjem nacionalno-republičkih ekonomija, što uslovljava pasivizaciju tehničkog stvaralaštva;
- b) nedovoljno društveno podsticanje stvaranja odgovarajuće materijalne osnove za razvoj tehničkog stvaralaštva;
- c) nepostojanje uslova za brzo širenje tehničkih ostvarenja do potencijalnih korisnika i za njihovu praktičnu primenu;
- d) neshvatanje društvenog značaja razvoja tehničkog stvaralaštva za ubrzani ekonomski razvoj.

Navedeni društveni faktori su doveli "do preuveličavanja mogućnosti inostrane pameti i do zanemarivanja uporednog razvijanja domaćeg znanja" (str. 66) odnosno do pružanja otpora tehničkom stvaralaštvu od strane birokratizovanih rukovodstava u radnim organizacijama, čija se proizvodna filozofija sastojala u tome da se "ništa ne rizikuje sa neproverenim tehničkim ostvarenjima za vreme svog mandata". (str. 67)

Konkretizujući opšte društvene pretpostavke podsticajnog razvoja tehničkog stvaralaštva niz nivo industrijski srednje razvijene sredine, autor posebnu pažnju posvećuje analizi opšte društveno-ekonomske razvijenosti ispitivane sredine, tehničko-tehnološkim karakteristikama proizvodnih organizacija i stepenu razvijenosti istraživačko-razvojnih jedinica u ispitivanim proiz-

vodnim organizacijama. Analizom osnovnih ekonomskih pokazatelja, autor utvrđuje da ispitivana sredina spada u industrijski srednje razvijene i da se ispitivane proizvodne organizacije nalaze na različitim stepenima tehničko-tehnološke razvijenosti svog procesa rada, mada su tehničko-tehnološki uslovi u pojedinim organizacijama različito podsticajni za stvaralaštvo - "tehničko stvaralaštvo radnika nastaje na izrazito zastareloj tehnici kao i na tehnici novije proizvodnje." (str. 94) U istraživačko-razvojnim jedinicama kao institucionalnim oblicima stvaralaštva, u posmatranom periodu (1970-1983 god.) nije nastao ni jedan oblik tehničkog stvaralaštva. (str. 100)

Autor ne ostaje na ovom nivou analize. Primenom biografskog metoda autor analizira i uticaj posebnih faktora (prethodnog obrazovanja, radnog iskustva grupnog rada, doprinosa inženjera i tehničara) na tehničko stvaralaštvo radnika. Što se analiza više približava mikro nivou, tj. individualnim podsticajima, protivrečnosti između podsticajnih faktora i tehničkog stvaralaštva se umnožavaju i teže je utvrditi neke strožije pravilnosti. Tako autor utvrđuje da između prethodno završene škole i tehničkog stvaralaštva ne postoji očekivana pravilnost i da među tehničkim stvaraocima ima najviše ljudi sa završenom "radničkom školom" (46,5%). Na drugom mestu je broj stvaralaca sa srednjom tehničkom školom (15,6%), zatim su stvaraoci sa završenom višom tehničkom školom (13,8%) i na kraju stvaraoci sa završenim tehničkim fakultetom (18,9%). Autor dalje konstatuje da se 55,1% stvaralaca u toku školovanja specijalizovalo za rad u neposrednoj proizvodnji, a da ih 44,9% ne radi u zanimanju za koje su se specijalizovali. Takođe je značajna tvrdnja da je 60,3% stvaralaca želelo da upiše neku drugu struku. (str. 48) Ocenjujući u celini odnos između "usmerenog" obrazovanja i tehničkog stvaralaštva autor, na osnovu mišljenja stvaralaca, utvrđuje da "usmereno" obrazovanje nije podsticajno delovalo na tehničko stvaralaštvo.

Prema mišljenju ispitanika, radno iskustvo je bilo osnovni izvor obaveštenja o naučno-tehničkim dostignućima, a i osnovni podsticaji za bavljenje tehničkim stvaralaštvom dolazili su iz iskustva u toku rada sa tehnikom na radnom mestu. Interesantno je da mlađi stvaraoci i stvaraoci sa višim obra-

zovanjem pridaju manji značaj radnom iskustvu kao uslovu stvaralaštva i ističu u većoj meri značaj obrazovanja.

Grupni rad, u uslovima nedovoljnog institucionalnog podsticanja stvaralaštva, javlja se kao veoma podsticajni oblik tehničkog stvaralaštva. Tako je 50,0% stvaralaca radilo u grupama i ostvarilo 21,0% raznih oblika tehničkog stvaralaštva. Stvaraoci se u radnim organizacijama udružuju na dva načina i to: spontano, u radnim organizacijama sa nedovoljno stručnim rukovodstvom; i organizovano, u radnim organizacijama sa stručnim rukovodstvom.

Prema mišljenju tehnički stvaralaca doprinos inženjera i tehničara stvaralaštvu je nedovoljan i ne odgovara ni njihovim stručnim sposobnostima ni školskoj spremi. Analizirajući doprinos inženjera i tehničara stvaralaštvu, autor konstatuje da najveći deo inženjera i tehničara u preduzećima obavlja organizatorske, kontrolne i komercijalne poslove koji ne podstiču na stvaralaštvo. Pored ovog razloga, autor navodi i neadekvatno vrednovanje rada inženjera, kao i nezainteresovanost inženjera za unapređenje tehničko-tehnološke strane rada. Naprotiv, jedan deo inženjera svom stručnom radu pretpostavlja politički rad kao značajniji uslov za sticanje karijere. Umesto pomoći u stvaralaštvu, tehnički stvaraoci često ističu sporove sa pojedinim stručnjacima u preduzeću koji su osporavali značaj njihovog rada i suprotstavljali se eksperimentalnom izvođenju pojedinih rešenja.

Analizirajući individualne pobude za stvaralaštvom, autor utvrđuje da su one raznovrsne i da nastaju u različitim periodima života. Pobude se kreću od prvih podsticaja u porodici i školi, preko potreba radnog mesta, druženja sa iskusnim majstorima i stručnjacima, do želje za samopotvrđivanjem u radnoj organizaciji.

Na tehničko stvaralaštvo kao i na čoveka utiču mnogi društveni faktori, ali ipak tehničko stvaralaštvo kao i čovek nisu u potpunosti svodivi na društvene okolnosti. Ovo potvrđuje osnovnu autorovu zamisao da tehničko stvaralaštvo nema samo utilitarnu društvenu funkciju, već da je to stvaralaštvo univerzalna potreba i izraz čoveka kao bića prakse. Kao takvo, ono utiče na razotuđenje čoveka u procesima rada i čini sastavni deo ukupnih stvaralačkih, kulturnih napora društva.

Radoš Radivojević